

**MINISTERSTVO ŠKOLSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV BRATISLAVA**

**VZDELÁVACÍ PROGRAM PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO
ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI VÝVINOVÝMI PORUCHAMI
(BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA)**

**ISCED 1 – primárne vzdelávanie
ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie**

**Vzdelávací program ako súčasť štátneho vzdelávacieho programu
schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky
pod číslom CD-2008-18550/39582-1:914 dňa 26. mája 2009.**

OBSAH

ÚVOD	3
1. Ciele výchovy a vzdelávania	3
2. Stupeň vzdelania	3
3. Profil absolventa	3
4. Vzdelávacie oblasti	3
5. Charakteristika, špecifiká a dĺžka výchovy a vzdelávania, podmienky prijímania	6
6. Vzdelávacie štandardy	6
7. Rámcové učebné plány	7
8. Vyučovací jazyk	10
9. Organizačné podmienky na výchovu a vzdelávanie v jednotlivých formách výchovy a vzdelávania	10
10. Spôsob, podmienky ukončovania výchovy a vzdelávania a vydávanie dokladu o získanom vzdelaní	10
11. Povinné personálne zabezpečenie	10
12. Povinné materiálo-technické a priestorové zabezpečenie	11
13. Podmienky na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri výchova a vzdelávaní	12
14. Zásady a podmienky pre vypracovanie školských vzdelávacích programov	12
Príloha 1 Rozvíjanie komunikačných schopností a sociálnych zručností pre prípravný, 1. a 5. ročník pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia)	13
Príloha 2 Rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie pre prípravný a 1. ročník pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia)	21
Príloha 3 Rozvíjanie komunikačných schopností a sociálnych zručností pre prípravný, 1. a 5. ročník pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) s vyučovacím jazykom maďarským ...	27
Príloha 4 Rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie pre prípravný a 1. ročník pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) s vyučovacím jazykom maďarským	35

ÚVOD

Pri výchove a vzdelávaní žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) sa podľa § 94 ods. 2 písm. f) zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len zákon č. 245/2008 Z. z.) postupuje podľa vzdelávacieho programu pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia).

Vzdelávací program pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) sa uplatňuje pri vzdelávaní žiakov s touto diagnózou v základnej škole podľa § 94 ods.1 písm. a) a b) zákona č. 245/2008 Z. z., t.j. v základnej škole pre žiakov s autizmom a v ďalších školách pre žiakov so zdravotným znevýhodnením, v špeciálnych triedach základných škôl alebo pri individuálnom začlenení.

Vymedzuje špecifické potreby a požiadavky na komplexnú odbornú starostlivosť o žiakov v školách, kde sú vzdelávaní.

1. Ciele výchovy a vzdelávania

Hlavnými cieľmi primárneho a nižšieho sekundárneho vzdelávania žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) sú rozvinuté kľúčové spôsobilosti (ako kombinácie vedomostí, spôsobilostí, skúseností a postojov) na úrovni, ktorá je pre nich osobne dosiahnuteľná a maximálne možné integrovanie do spoločnosti. Plnia porovnateľné ciele vzdelávania ako ostatní žiaci základných škôl na primárnom a nižšom sekundárnom stupni vzdelávania.

2. Stupeň vzdelania

Primárne vzdelávanie (ISCED 1).

Nižšie sekundárne vzdelávanie (ISCED 2).

3. Profil absolventa

Osvojené kompetencie žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) zodpovedajú profilu absolventa primárneho stupňa vzdelávania a profilu absolventa nižšieho sekundárneho stupňa vzdelávania.

4. Vzdelávacie oblasti

Na primárnom stupni vzdelávania sú do vzdelávacej oblasti JAZYK A KOMUNIKÁCIA zaradené predmety **rozvíjanie komunikačných schopností a sociálnych zručností a rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie** ako špecifické predmety určené pre žiakov s touto diagnózou.

Na nižšom stupni sekundárneho vzdelávania je do vzdelávacej oblasti JAZYK A KOMUNIKÁCIA zaradený špecifický predmet **rozvíjanie komunikačných schopností a sociálnych zručností**, oblasť **neobsahuje druhý cudzí jazyk**, vzhľadom na charakter postihnutia.

ZÁKLADNÉ PREDMETY VO VZDELÁVACÍCH OBLASTIACH PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI VÝVINOVÝMI PORUCHAMI (BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA) S VYUČOVACÍM JAZYKOM SLOVENSKÝM . ISCED 1 – PRIMÁRNE VZDELÁVANIE

VZDELÁVACIA OBLASŤ	PREDMETY
JAZYK A KOMUNIKÁCIA	SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA
	PRVÝ CUDZÍ JAZYK
	ROZVÍJANIE KOMUNIKAČNÝCH SCHOPNOSTÍ A SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ
	ROZVÍJANIE GRAFOMOTORICKÝCH ZRUČNOSTÍ A PÍSANIE
PRÍRODA A SPOLOČNOSŤ	PRÍRODOVEDA
	VLASTIVEDA
ČLOVEK A HODNOTY	ETICKÁ VÝCHOVA / NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA
MATEMATIKA A PRÁCA S INFORMÁCIAMI	MATEMATIKA
	INFORMATICKÁ VÝCHOVA
ČLOVEK A SVET PRÁCE	PRACOVNÉ VYUČOVANIE
UMENIE A KULTÚRA	VÝTVARNÁ VÝCHOVA
	HUDOBNÁ VÝCHOVA
ZDRAVIE A POHYB	TELESNÁ VÝCHOVA

ZÁKLADNÉ PREDMETY VO VZDELÁVACÍCH OBLASTIACH PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI VÝVINOVÝMI PORUCHAMI (BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA) S VYUČOVACÍM JAZYKOM NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN. ISCED 1 – PRIMÁRNE VZDELÁVANIE

VZDELÁVACIA OBLASŤ	PREDMETY
JAZYK A KOMUNIKÁCIA	SLOVENSKÝ JAZYK A SLOVENSKÁ LITERATÚRA
	JAZYK A LITERATÚRA NÁRODNOSTEJ MENŠINY
	PRVÝ CUDZÍ JAZYK
	ROZVÍJANIE KOMUNIKAČNÝCH SCHOPNOSTÍ A SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ
	ROZVÍJANIE GRAFOMOTORICKÝCH ZRUČNOSTÍ A PÍSANIE
PRÍRODA A SPOLOČNOSŤ	PRÍRODOVEDA
	VLASTIVEDA
ČLOVEK A HODNOTY	ETICKÁ VÝCHOVA / NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA
MATEMATIKA A PRÁCA S INFORMÁCIAMI	MATEMATIKA
	INFORMATICKÁ VÝCHOVA
ČLOVEK A SVET PRÁCE	PRACOVNÉ VYUČOVANIE
UMENIE A KULTÚRA	VÝTVARNÁ VÝCHOVA
	HUDOBNÁ VÝCHOVA
ZDRAVIE A POHYB	TELESNÁ VÝCHOVA

ZÁKLADNÉ PREDMETY VO VZDELÁVACÍCH OBLASTIACH PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI VÝVINOVÝMI PORUCHAMI (BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA) S VYUČOVACÍM JAZYKOM SLOVENSKÝM. ISCED 2 – NIŽŠIE SEKUNDÁRNE VZDELÁVANIE

VZDELÁVACIA OBLASŤ	PREDMETY
JAZYK A KOMUNIKÁCIA	SLOVENSKÝ JAZYK A LITERATÚRA
	PRVÝ CUDZÍ JAZYK
	ROZVÍJANIE KOMUNIKAČNÝCH SCHOPNOSTÍ A SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ
ČLOVEK A PRÍRODA	FYZIKA
	CHÉMIA
	BIOLÓGIA
ČLOVEK A SPOLOČNOSŤ	DEJEPIS
	GEOGRAFIA
	OBČIANSKÁ NÁUKA
ČLOVEK A HODNOTY	ETICKÁ VÝCHOVA /NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA
MATEMATIKA A PRÁCA S INFORMÁCIAMI	MATEMATIKA
	INFORMATIKA
ČLOVEK A SVET PRÁCE	SVET PRÁCE
	TECHNIKA
UMENIE A KULTÚRA	VÝTVARNÁ VÝCHOVA
	HUDOBNÁ VÝCHOVA
	VÝCHOVA UMENÍM
ZDRAVIE A POHYB	TELESNÁ VÝCHOVA

ZÁKLADNÉ PREDMETY VO VZDELÁVACÍCH OBLASTIACH PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI VÝVINOVÝMI PORUCHAMI (BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA) S VYUČOVACÍM JAZYKOM NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN. ISCED 2 – NIŽŠIE SEKUNDÁRNE VZDELÁVANIE

VZDELÁVACIA OBLASŤ	PREDMETY
JAZYK A KOMUNIKÁCIA	SLOVENSKÝ JAZYK A SLOVENSKÁ LITERATÚRA
	JAZYK A LITERATÚRA NÁRODNOSTNEJ MENŠINY
	PRVÝ CUDZÍ JAZYK
	ROZVÍJANIE KOMUNIKAČNÝCH SCHOPNOSTÍ A SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ
ČLOVEK A PRÍRODA	FYZIKA
	CHÉMIA
	BIOLÓGIA
ČLOVEK A SPOLOČNOSŤ	DEJEPIS
	GEOGRAFIA
	OBČIANSKÁ NÁUKA
ČLOVEK A HODNOTY	ETICKÁ VÝCHOVA / NÁBOŽENSKÁ VÝCHOVA
MATEMATIKA A PRÁCA S INFORMÁCIAMI	MATEMATIKA
	INFORMATIKA
ČLOVEK A SVET PRÁCE	SVET PRÁCE
	TECHNIKA
UMENIE A KULTÚRA	VÝTVARNÁ VÝCHOVA
	HUDOBNÁ VÝCHOVA
	VÝCHOVA UMENÍM
ZDRAVIE A POHYB	TELESNÁ VÝCHOVA

5. Charakteristika, špecifiká a dĺžka výchovy a vzdelávania, podmienky prijímania

V MKCH – 10 (1992) sú do skupiny pervazívnych vývinových porúch zahrnuté tieto diagnostické kategórie: detský autizmus (F84.0), atypický autizmus (F84.1), Rettov syndróm (F84.2), iná dezintegratívna porucha v detstve (F84.3), hyperaktívna porucha spojená s mentálnou retardáciou a stereotypnými pohybmi (F84.4), Aspergerov syndróm (F84.5), iné pervazívne vývinové poruchy (F84.6), nešpecifikovaná pervazívna vývinová porucha (F84.9).

Špecifiká výchovy a vzdelávania

- Vzdelávanie žiakov má individuálny charakter.
- Výchova a vzdelávanie žiakov s autizmom sa uskutočňuje podľa **individuálneho vzdelávacieho programu**, ktorý vypracúva škola v spolupráci so školským zariadením výchovnej prevencie a poradenstva.

Žiaci s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) môžu byť vzdelávaní

- a) v základných školách pre žiakov s autizmom,
- b) v špeciálnych triedach pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) základnej školy podľa individuálneho vzdelávacieho programu,
- c) v triedach základnej školy spolu s inými žiakmi, t.j. v školskej integrácii (podľa § 94 ods. 1 zákona č. 245/2008 Z. z.) podľa individuálneho vzdelávacieho programu.

Dĺžka výchovy a vzdelávania

V prípade potreby žiakom so zdravotným znevýhodnením možno predĺžiť dĺžku vzdelávania až o dva roky. Základná škola pre žiakov s autizmom má deväť ročníkov s možnosťou zriadenia prípravného ročníka.

Podmienky prijímania

O prijatí dieťaťa s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) rozhoduje riaditeľ školy na základe písomnej žiadosti zákonného zástupcu a písomného vyjadrenia zariadenia výchovného poradenstva a prevencie, vydaného na základe diagnostického vyšetrenia dieťaťa.

„Riaditeľ školy pred prijatím dieťaťa so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami do školy so vzdelávacím programom pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami poučí zákonného zástupcu o všetkých možnostiach vzdelávania jeho dieťaťa“ (§ 61 ods. 1 zákona č. 245/2008 Z. z.).

Podmienkou prijatia žiaka do špeciálnej triedy alebo na školskú integráciu je *psychologická diagnostika* a *špeciálno-pedagogická diagnostika* vykonaná v centre špeciálno-pedagogického poradenstva alebo v centre pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie.

6. Vzdelávacie štandardy

Vzdelávacie štandardy pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) sú rovnaké ako pre žiakov bežných základných škôl.

7. Rámcové učebné plány

ISCED 1, ISCED 2 Rámcový učebný plán pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) s vyučovacím jazykom slovenským
--

Štátny vzdelávací program												
Vzdelávacia oblasť	Predmet/ročník	Prípravný	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	Spolu
Jazyk a komunikácia	slovenský jazyk a literatúra	2	8	6	6	6	5	4	4	5	5	51
	prvý cudzí jazyk				3	3	3	3	3	3	3	21
	rozdvíjanie komunikačných schopností a sociálnych zručností	7	2	2	2	2	2	1	1	1	1	21
	rozdvíjanie grafomotorických zručností a písanie	1	1	1	1	1						5
												98
Príroda a spoločnosť	prírodoveda		0,5	1	1	1						3,5
	vlastiveda			1	1	1						3
												6,5
Človek a príroda	fyzika							1	1	2	1	5
	chémia							0,5	1	1	2	4,5
	biológia						1	1	1,5	1	1	5,5
												15
Človek a spoločnosť	dejepis						1	1	1	1	2	6
	geografia						1	1	1	1	1	5
	občianska náuka						1	1	1	0,5	0,5	4
												15
Človek a hodnoty	etická výchova /náboženská výchova		0,5	1	1	1	1	1	1	0,5	0,5	7,5
												7,5
Matematika a práca s informáciami	matematika	3	4	4	3	3	3,5	4	3,5	4	4	36
	informatika						0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	2,5
	informatická výchova			1	1	1						3
												41,5
Človek a svet práce	pracovné vyučovanie	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
	svet práce								0,5	0,5		1
												11
Umenie a kultúra	výtvarná výchova	1	1	1	1	1	1	1	1			8
	hudobná výchova	1	1	1	1	1	1	1	1			8
	výchova umením									1	0,5	1,5

												17,5
Zdravie a pohyb	telesná a športová výchova	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20
												20
Spolu povinná časť		18	21	22	24	24	24	24	25	25	25	232
Školský vzdelávací program												
Voliteľné hodiny		2	1	1	1	2	3	5	5	5	5	30
Spolu : povinná časť + voliteľné hodiny		20	22	23	25	26	27	29	30	30	30	262

ISCED 1, ISCED 2

Rámcový učebný plán pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia) s vyučovacím jazykom národných menšín

Štátny vzdelávací program												
Vzdelávacia oblasť	Predmet/ročník	Prípravný	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	Spolu
Jazyk a komunikácia	slovenský jazyk a slovenská literatúra	1	4	4	4	4	4	4	4	5	5	39
	jazyk a literatúra národnostnej menšiny	1	4	4	4	4	4	4	4	5	5	39
	prvý cudzí jazyk				3	3	3	3	3	3	3	21
	rozvíjanie komunikačných schopností a sociálnych zručností	7	2	2	2	2	2	1	1	1	1	21
	rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie	1	1	1	1	1						5
												125
Príroda a spoločnosť	prírodoveda		0,5	1	1	1						3,5
	vlastiveda			1	1	1						3
												6,5
Človek a príroda	fyzika							1	1	2	1	5
	chémia							0,5	1	1	2	4,5
	biológia						1	1	1,5	1	1	5,5
												15
Človek a spoločnosť	dejepis						1	1	1	1	2	6
	geografia						1	1	1	1	1	5
	občianska náuka						1	1	1	0,5	0,5	4
												15

Človek a hodnoty	etická výchova /náboženská výchova		0,5	1	1	1	1	1	1	0,5	0,5	7,5
												7,5
Matematika a práca s informáciami	matematika	3	4	4	3	3	3,5	4	3,5	4	4	36
	informatika						0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	2,5
	informatická výchova			1	1	1						3
												41,5
Človek a svet práce	pracovné vyučovanie	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
	svet práce								0,5	0,5		1
												11
Umenie a kultúra	výtvarná výchova	1	1	1	1	1	1	1	1			8
	hudobná výchova	1	1	1	1	1	1	1	1			8
	výchova umením									1	0,5	1,5
												17,5
Zdravie a pohyb	telesná a športová výchova	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20
												20
Spolu povinná časť		18	21	24	26	26	27	28	29	30	30	259
Školský vzdelávací program												
Voliteľné hodiny		2	2	1	1	1	3	3	3	2	2	20
Spolu : povinná časť + voliteľné hodiny		20	23	25	27	27	30	31	32	32	32	279

Poznámky

- Počet týždenných vyučovacích hodín v jednotlivých ročníkoch je presne určený pre tento učebný plán. Taktiež celkový počet vyučovacích hodín je presne daný.
- Vyučovacia hodina má 45 minút v tomto rozdelení učebného plánu. Škola si môže zvoliť vlastnú organizáciu vyučovania. S prihliadnutím na osobitosti žiakov so zdravotným znevýhodnením môže škola uplatňovať aj iné spôsoby organizácie vyučovania, a to členením vyučovacej hodiny do kratších časových úsekov, zaradovaním a organizovaním prestávok, blokovým vyučovaním a inými organizačnými formami (§ 2 ods. 14 vyhlášky č. 322/2008 Z. z.).
- Druhý cudzí jazyk v 6. až 9. ročníku je možné pre žiaka zaviesť v rámci školského vzdelávacieho programu ako voliteľnú hodinu, a to na základe odporúčenia centra špeciálno-pedagogického poradenstva.
- V individuálnych prípadoch je možné využiť § 5 ods. 3 písm. e) zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Pri rozhodnutí riaditeľa sa prihliada individuálne na výsledky špeciálnopedagogickej diagnostiky, vyjadrenie rodičov a pedagogickej rady. Tomuto žiakovi sa odporúča využiť ušetrené hodiny na posilnenie výučby iného predmetu (napr. prvého cudzieho jazyka), ktorého obsah učiva sa nemení.

5. Predmety s časovou dotáciou 0,5 hodiny týždenne je možné vyučovať ako jednododinové každý druhý týždeň alebo ich spojiť blokovoú výučbou.
6. Predmet pracovné vyučovanie je možné vyučovať v dvojhodinových celkoch každý druhý týždeň.
7. Predmet výtvarná výchova je možné vyučovať v dvojhodinových celkoch každý druhý týždeň.
8. Pri vyučovaní predmetu inštrumentálna výchova delíme triedu na skupiny tak, aby pri jednom počítači sedel jeden žiak.

8. Vyučovací jazyk

Vyučovacím jazykom je štátny jazyk Slovenskej republiky a jazyk národností.

9. Organizačné podmienky na vzdelávanie

Výchova a vzdelávanie sa realizuje podľa individuálnych vzdelávacích programov.

10. Spôsob, podmienky ukončovania výchovy a vzdelávania a vydávanie dokladu o získanom vzdelaní

Na vysvedčení posledného ročníka sa uvedie stupeň dosiahnutého vzdelania, a ak žiak ukončil povinnú školskú dochádzku, aj údaje o ukončení povinnej školskej dochádzky.

11. Povinné personálne zabezpečenie

Pedagogickí zamestnanci

- spĺňajú kvalifikačné požiadavky stanovené všeobecne záväznými právnymi predpismi,
- preukazujú odborné a osobnostné spôsobilosti, ktoré využívajú pri pedagogickej komunikácii, motivácii žiakov, ich diagnostikovaní, hodnotení, pozitívnom riadení triedy,
- riadia svoje sebarozvíjanie a celoživotné vzdelávanie v odbornej oblasti a osobnostnom raste, ako súčasť kolektívu pedagógov sú schopní vzájomnej efektívnej a ľudsky podporujúcej komunikácie, spolupráce, tímovej práce a kooperatívneho riešenia problémov.

Vedúci pedagogickí zamestnanci

- svojimi manažérskymi, organizačnými a pedagogickými schopnosťami vytvárajú predpoklady pre fungujúci, motivovaný spolupracujúci kolektív s profesionálnou klímou a podporujúcim prostredím,
- starajú sa o svoj odborný a osobnostný rast, ako aj všetkých členov kolektívu a vytvárajú preň podmienky,

- sú schopní poradiť učiteľom a obhájiť ich pred negatívnymi faktormi, ktoré by nepriaznivo ovplyvňovali ich pedagogické pôsobenie.

Asistent učiteľa

- pracuje v triede, ktorú navštevuje žiak alebo viac žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia), ak si to vyžaduje výchova a vzdelávanie žiaka v závislosti od závažnosti postihnutia žiaka.

Školský logopéd

- t. j. logopéd s odbornou a pedagogickou spôsobilosťou platnou v rezorte školstva. Vykonáva odborné činnosti v rámci logopedickej diagnostiky, terapie a prevencie žiakom s narušenou komunikačnou schopnosťou. Poskytuje odborné poradenstvo a konzultácie zákonným zástupcom žiakov a pedagogickým zamestnancom škôl.

Pomocný zdravotnícky personál

- poskytuje individuálnu pomoc žiakovi s autizmom alebo ďalšou pervazívnou vývinovou poruchou (bez mentálneho postihnutia).

12. Povinné materiálno-technické a priestorové zabezpečenie

- Učebne (triedy) vybavené viacúčelovým výškovo nastaviteľným nábytkom, s priestorom pre relaxáciu a nenáročnú pohybovú aktivitu počas vyučovania,
- učebne pre jednotlivé vzdelávacie oblasti (predmety) vybavené špeciálnym nábytkom, prístrojmi, nástrojmi, pomôckami, technikou, materiálmi,
- bezpodnetová miestnosť,
- štrukturované priestory na individuálne vzdelávanie žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami,
- priestory pre telovýchovné aktivity s bezpečným povrchom, náradím a náčiním,
- priestory pre prípravné práce učiteľa, priestory pre uloženie pomôcok,
- priestory pre záujmovú činnosť po vyučovaní (školský klub detí, záujmové krúžky a voľnočasové aktivity) vybavené pracovným a odpočinkovým nábytkom, priestormi pre učenie, s pomôckami pre relaxáciu,
- priestory pre stravovanie rešpektujúce hygienické normy,
- priestory pre vedenie školy a potrebných nepedagogických zamestnancov (miestnosť riaditeľa, zástupcu, hospodára, výchovného poradcu, liečebného pedagóga, školského psychológa a pod.), so zodpovedajúcim technickým vybavením a nábytkom,
- miestnosť pre uskladnenie učebníc, archív,
- priestory pre odkladanie odevov a obuvi (šatne),
- spoločné priestory pre hygienu, vrátane WC, žiakov a žiačky, učiteľov a učiteľky vybavené dávkovačmi pre tekuté mydlo, zásobník s dezinfekčným prostriedkom a zásobníkmi pre jednorazové utierky,
- ďalšie pomocné priestory pre zaistenie chodu školy.

13. Podmienky na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri výchove a vzdelávaní

Zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia žiakov a zamestnancov školy

- zdravé prostredie tried (nábytok zodpovedajúci výške žiakov, protišmyková podlaha, dostatočné denné svetlo, možnosť ochrany pred priamym slnečným svetlom, vetranie, osvetlenie, vykurovanie),
- priestor pre ošetrovanie úrazu a ku krátkodobému pobytu zraneného, resp. chorého žiaka,
- výrazné označenie všetkých nebezpečných predmetov a priestorov, pravidelná kontrola z hľadiska bezpečnosti,
- lekárničky vybavené podľa predpisov na dostupných miestach, kontakty na rýchlu zdravotnú pomoc, linku dôvery, políciu,
- zabezpečený vhodný pitný a stravovací režim,
- dodržiavanie zákazu fajčenia, pitia alkoholu a používania iných omamných látok v škole a jej okolí a na všetkých akciách mimo priestoru školy organizovaných školou.

14. Zásady a podmienky pre vypracovanie školských vzdelávacích programov

Školský vzdelávací program pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami s mentálnym postihnutím je vypracovaný na základe tohto vzdelávacieho programu, ktorý je súčasťou Štátneho vzdelávacieho programu pre primárne vzdelávanie (ISCED 1) a nižšie sekundárne vzdelávanie (ISCED 2).

**ROZVÍJANIE KOMUNIKAČNÝCH SCHOPNOSTÍ
A
SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ
PRE PRÍPRAVNÝ A 1. ROČNÍK
PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI
VÝVINOVÝMI PORUCHAMI (BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA)**

Vypracovala: PaedDr. Andrea Šedibová

CHARAKTERISTIKA PREDMETU

Z oblastí, ktoré sú pri autizme a ďalších pervazívnych vývinových poruchách poškodené, je najmarkantnejšie poškodenie v oblasti komunikačných schopností a sociálnych zručností. Nakoľko skutočná komunikácia predstavuje vždy sociálnu interakciu, nemožno od poškodenia sociálnych zručností komunikáciu oddeliť.

Rozvíjanie schopností komunikovať je preto jedným zo základných cieľov výchovno-vzdelávacieho procesu žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami bez mentálneho postihnutia (ďalej len dieťa/žiak s AU alebo PVP) v závislosti od miery ich „autistického“ poškodenia, resp. aktuálne používanej formy komunikácie je cieľom predmetu rozvíjanie komunikačných schopností a sociálnych zručností vytvorenie, resp. rozvíjanie komunikačných schopností s atribútmi prostriedku vyjadrovania *potrieb*, nadväzovania *kontaktov*, ako aj *výmeny* informácií a vo vyšších ročníkoch, resp. v prípade menšej miery autizmu, aj vyjadrovanie vlastných emocionálnych stavov a ich „čítanie“ zo správania iných ľudí (a najmä následná schopnosť prispôbenia vlastného správania vnímaným informáciám verbálneho aj neverbálneho charakteru).

Na každom stupni vyučovania predmetu, nezávisle od spôsobu komunikácie dieťaťa, je potrebné rozvíjanie jestvujúcich schopností komunikácie v zmysle sociálnej komunikácie, ich posúvanie na vyššiu vývinovú úroveň a generalizácia naučených schopností na nové situácie, nový kontext. prvoradým cieľom je sociálne správanie zodpovedajúce veku dieťaťa, úrovni jeho schopností, resp. rozvíjanie a učenie základných predpokladov týchto zručností. všetky naučené schopnosti je potrebné za úzkej spolupráce s rodinou generalizovať na prirodzené, domáce prostredie, inak vzdelávanie stráca zmysel.

Neoddeliteľnou súčasťou sociálneho správania sú schopnosti, ktoré napomáhajú sociálnej integrácii, tzv. integračné zručnosti (nadväzovanie a udržanie vzťahov, trávenie voľného času atď.), vrátane „zamestnaní“, ktoré pre bežné deti nie sú atraktívne: pomoc pedagógom cez prestávku, zodpovednosť za čistotu v jasne určenom priestore, zodpovednosť za poriadok na jasnom mieste a pod.

Aby sa dieťa s AU alebo PVP stalo členom skupiny, resp. malo vzťah s iným dieťaťom alebo s členom rodiny, musí mať schopnosti nevyhnutné k nadväzovaniu interakcií. Členovia skupiny iniciujú kontakty, reagujú jeden na druhého a podieľajú sa na ovplyvňovaní štruktúry interakcie. Inými slovami deti sa samy rozhodujú, kedy a ako prebieha interakcia, nereagujú len na inštrukcie vonkajšieho vodcu. Deti sú aktívne, pretože aktivita sama je pre ne odmenou (aspoň čiastočne).

U malých detí, ktoré nemajú AU alebo PVP, sa sociálne kontakty prejavujú rôznymi formami sociálnych hier. Avšak základy sociálnej hry sú väčšinou naučené v izolácii od iných detí. (Dieťa sa naučí hádzať loptu, stavať vežu, bicyklovať atď. samo, resp. bez asistencie iných detí.) To znamená, že dieťa naučené zručnosti nezačne automaticky využívať aj v aktivitách s inými deťmi. V ranom sociálnom vývine dieťa potrebuje zažiť rôznorodé sociálne interakcie, až potom ich začne samo vyhľadávať. Sociálny vývin dieťaťa s AU alebo PVP je od tejto prirodzenej cesty výrazne odlišný.

Problémy, vyplývajúce z autizmu a ďalších pervazívnych vývinových porúch, neumožňujú deťom, aby sociálne zručnosti nadobúdali spontánne, intuitívne, vyplývajúce zo sociálneho pochopenia. z hľadiska používaných metód majú preto dominantnú úlohu kognitívne postupy a postupy terapie správania. z rovnakého dôvodu deti naučené schopnosti neaplikujú spontánne v domácom prostredí. je nevyhnutné nepretržite rodinu informovať o dosiahnutých

pokrokoch detí a metódach ako ich preniesť domov - v oblasti komunikácie, sociálneho správania i integračných zručností.

Všeobecným cieľom predmetu, ktorý sa prelína každým ročníkom je rozširovanie funkčnej komunikácie v kategóriách:

- žiadanie osobných potrieb,
- reakcie na správanie iných ľudí,
- komentovanie,
- žiadanie informácií,
- vyjadrovanie pocitov,
- vyjadrovanie prosociálnych postojov.

Vhodným východiskom je tzv. Laheyovej model vývinu reči, ktorý sa orientuje na jazykové schopnosti detí, komunikačné správanie, ako aj nerečové komunikačné správanie. Vychádza zo zákonitostí normálneho vývinu, pričom rešpektuje kognitívne a sociálne aspekty vývinu konkrétneho dieťaťa. Pri voľbe cieľov na najbližšie obdobie, vychádzame z dosiahnutej úrovne troch základných dimenzií jazyka: obsahu, formy a pragmatiky.

Obsah – o čom sa hovorí, alebo čo v reči rozumieme. Predstavuje sémantiku reprezentovanú vo vyjadrovaní. Vyvíja sa spontánne počas celého života. Existujú tri hlavné kategórie obsahu: *predmety, vzťahy medzi predmetmi a vzťahy medzi dejmi.*

Forma – cesta ako prebieha prenos informácií. Môže prebiehať prostredníctvom zvukov, pohybmi alebo postavením rúk, používaním komunikačných symbolov a rôznych komunikačných prostriedkov, ktoré plnia rolu náhradnej a/alebo podpornej komunikácie.

Pragmatika – prečo dochádza ku komunikácii a ako prebieha komunikácia.

Rozlišujeme tri základné aspekty pragmatiky:

Ciele – prečo dochádza ku komunikácii, t. j.: interakcia, regulácia a kontrola medzi partnermi komunikácie, dosiahnutie osobných cieľov, vzbudenie pozornosti.

Výber foriem na dosiahnutie cieľa – ako sa vyberajú formy vyjadrovania, aby slúžili potrebnej funkcii v danom kontexte. Časť správy je vždy nejazyková: predmety, deje, vzťahy atď.

Interakcia medzi ľuďmi – ako upútať pozornosť, ako reagovať na prehovor inej osoby, ako ukončiť rozhovor, vedieť sa správať v roli počúvajúceho aj hovoriaceho, resp. toho, kto sa nejakou formou vyjadruje.

Sekundárnym cieľom predmetu je zmierňovanie prejavov problémového správania.

Ciele možno dosiahnuť používaním správnych *foriem* komunikácie (verbálnej a/alebo alternatívnej a/alebo augmentatívnej).

Pri výbere správnych spôsobov komunikácie treba zohľadniť: aký je stupeň motivácie dieťaťa komunikovať, aký je repertoár neverbálneho komunikačného správania dieťaťa, aká je kognitívna úroveň dieťaťa, aké má dieťa problémové správanie - ktoré je potrebné brať do úvahy pri výbere komunikačného systému.

Ciele možno dosiahnuť používaním vhodných *foriem a stupňov* pomoci: prompt (fyzický, vizuálny, iný - nešpecifický), tvarovanie (jestvujúceho správania do inej, želanej formy), reťazenie (vybudovanie nového správania kombináciou jednoduchých prvkov správania).

Vzhľadom na fakt, že narušenie sociálnych a komunikačných schopností (zručností) je pre autizmus a ďalšie pervazívne vývinové poruchy symptomatické, ako aj fakt, že autistický vývin je charakterizovaný svojou nerovnomernosťou, je takmer nepravdepodobné, aby žiak mohol postupovať rovnomerne, resp. že každý nový školský rok sa automaticky prechádza v obsahu vzdelávania do cieľov ďalšieho ročníka. (Inými slovami ciele treba voliť na základe dosiahnutej vývinovej úrovne, t.j. vybrať si najbližší dosiahnuteľný ročník. Môže to znamenať, že žiak je viacero školských rokov vzdelávaný podľa obsahu vzdelávania rovnakého ročníka, príp. nepostupuje vzhľadom na ročník. Súvisí to s možnosťami žiaka dosiahnuť v tejto oblasti viac, s kapacitami konkrétneho žiaka, podmienené mierou autizmu alebo ďalších pervazívnych vývinových porúch, mentálnou úrovňou, príp. pridruženými postihnutiami a pod.).

Cieľom nie je za jeden školský rok zvládnuť ciele jedného ročníka, ale zvoliť ciele takého ročníka v tomto predmete, ktoré žiak môže dosiahnuť (na ktoré má vývinové predpoklady) v jeho vlastnom, individuálnom tempe, sprostredkované špecifickými formami, metódami a prostriedkami, ktoré sú jedinečné pre každého žiaka s AU alebo PVP.

Ciele jednotlivých ročníkov je potrebné vždy adaptovať vzhľadom na zvolené formy komunikácie (pozri proces vyššie). Dieťa, ktoré je verbálne, nie automaticky využíva svoju verbalitu na sociálnu komunikáciu, či vyjadrovanie potrieb. Rovnako nie je pre autistický vývin prirodzené, že verbalizujúce dieťa má osvojené a pragmaticky využíva preverbálne formy komunikácie. Pre optimálnu voľbu správnych cieľov prejdeme cieľmi od najnižšieho ročníka, čím vlastne diagnostikujeme stupeň dosiahnutej vývinovej úrovne. Hneď ako sú niektoré ciele dieťaťom len naznačované, ale nie zvládnuté v rôznych kontextoch a spontánne využívané (pragmatika), to sú tie správne ciele a správna úroveň, z ktorej sa v danom školskom roku vychádza (aj keď sa začne učiť polovica cieľov jedného ročníka a v rámci školského roka sa prechádza do ďalšieho ročníka). Ciele sa prispôbujú aktuálnej forme komunikácie dieťaťa. (verbálnej, neverbálnej).

Poznámka k alternatívnej a/alebo augmentatívnej komunikácii (AAK)

Väčšina detí, ktoré sú neúspešné v dosiahnutí optimálnej verbálnej komunikácie, resp. ich schopnosti sú obmedzené, môžu rozširovať svoje komunikačné schopnosti používaním AAK. Neexistuje najefektívnejšia forma pre deti s AU alebo PVP. Výber vhodnej AAK je zložitý. Najdôležitejšia je správna voľba AAK vzhľadom na konkrétne dieťa. Úspešná komunikácia vyžaduje, aby dieťa bolo schopné používať určité komunikačné prostriedky. Vždy je potrebné zvážiť silné a slabé stránky dieťaťa a vybrať s ohľadom na výhody a nevýhody AAK.

Najpoužívanejšia forma komunikácie je reč, predovšetkým pre jej zrozumiteľnosť, ako aj schopnosť posilňovať verbálny prejav detí bez špecifického tréningu. Reč je vždy poruke, možno ju rýchlo a úspešne využiť. Napriek uvedenému je pre dieťa s AU alebo PVP reč mimoriadne náročná forma komunikácie (z rôznych dôvodov). Čím neskôr začne dieťa s AU alebo PVP „hovoriť“, tým je pravdepodobnejšie, že sa verbálna komunikácia bude rozvíjať obmedzene, čo je potrebné brať do úvahy pri vzdelávaní žiaka s AU alebo PVP.

PRÍPRAVNÝ ROČNÍK

CIELE

- Zintenzívňovať túžbu dieťaťa komunikovať,
- vytvárať podmienky k tomu, aby sa komunikácia stala pre dieťa zábavnou,
- rozvíjať expresívne vyjadrovanie potrieb (verbálne).
- využívať neverbálne modalitty vrátane očného kontaktu ku komunikácii,
- zapájať sa do skupinovej činnosti (5- 6 detí), napr. počúvanie príbehu,
- počúvať (naslúchať) v nerecipročných situáciách, napr. rozhlas, príbehy, (nie video),
- dokončiť vlastnú úlohu v skupine, bez intervencie učiteľa,
- potichu počúvať ostatných,
- počúvať deti a dospelých, pýtať sa a reagovať na otázky a komentovať to, čo sa povedalo (zväčšovanie rozsahu a tenacity pozornosti),
- dokázať sa sústrediť na jeden zvuk, napr. hlas spomedzi iných,
- počúvať a nasledovať inštrukcie a usmernenia,
- identifikovať svoje oblečenie, tašku a ostatné veci
- identifikovať ostatné veci, ktoré dieťaťu patria,
- schopnosť nájsť svoje miesto/ lavicu v triede.

OBSAH

Zmapovaním základných potrieb žiaka špecifikovať najfrekvencovanejšie potreby a prístup k nim obmedziť, resp. využiť ako základ vyjadrovania potrieb jednoduchou verbálnou formou (ktorá je v súlade s používanou úrovňou verbálneho vyjadrovania dieťaťa).

Provokácia komunikácie žiaka používaním jeho hračiek, predmetov záujmu, zmapovaním obľúbených aktivít/ predmetov (motivačná báza) žiaka vytvoriť podmienky k tomu, aby bol žiak nútený verbálne vyjadriť žiadosť o ne.

Provokácia komunikácie žiaka používaním sociálnych rituálov, ktoré žiak obľubuje, dôsledné vyžadovanie používania neverbálnych modalít (oného kontaktu) so súčasnou verbalizáciou v rámci každej komunikačnej situácie.

PROCES

Ciele je potrebné dosahovať rozmanitými spôsobmi, podľa individuálnych kapacít žiaka, ním preferovaných aktivít a vychádzajúc z tvorivosti učiteľa a prirodzených možností sociálneho a komunikačného prostredia školy.

1. ROČNÍK

CIELE

- Poznať bežné sociálne verbálne rutiny,
- iniciovať, udržať a ukončiť rozhovor verbálne,
- podporovať asertívnosť,
- dať zmysel odpovedaniu na jednoduché otázky.
- používať osvojené hrové zručnosti na interaktívne hry s dospelým,
- používať osvojené hrové zručnosti na samostatnú hru,
- podporovať spontánne vyjadrovanie žiadostí nezávisle na situačnom kontexte,
- podporovať schopnosti vybrať si z ponúkaných aktivít,
- vnímať prítomnosť vyjadrovania gestami,
- vyvodiť zmysel z intonácie, výšky, hlasitosti, rytmu, prízvuku.

OBSAH

Nácvik konvenčných verbálnych rutín, využívaných v sociálnych interakciách (pozdrav, zdvorilostné frázy zamerané na iného človeka).

Učenie verbálnych schopností na iniciáciu interakcie – rozhovoru alebo hry s učiteľom (dospelými).

Rozprávanie na jednoduché konverzačné témy s dospelým (nácvik v štruktúrovaných podmienkach, s nevyhnutnou mierou vizualizácie na dosiahnutie plynulosti rozhovoru).

Učenie verbálnych schopností na adekvátne verbálne a sociálne neverbálne ukončenie rozhovoru s dospelým.

PROCES

Ciele dosahujeme rozmanitými spôsobmi, podľa individuálnych kapacít dieťaťa, ním preferovaných aktivít a vychádzajúc z tvorivosti učiteľa a prirodzených možností sociálneho a komunikačného prostredia školy.

Cieľom je naučiť sa používať konverzačné frázy v každodenných situáciách. Spočiatku sa dieťa učí dávať mechanické odpovede na opakujúce sa situácie. Prompty sú postupne zmierňované, pretože sa očakáva, že žiak bude komunikovať v prirodzených situáciách.

Podstatné je uvedomiť si, že aj keď dieťa naučíme mnoho reakcií, ešte to neznamena, že bude schopné sociálne komunikovať. Je potrebné učiť dieťa byť vnímavejšie k sociálnym kľúčom správania sa a komunikácie.

Rozhovor predpokladá schopnosti

- všímať si rôznorodé aspekty „správy“ komunikačného partnera,
- spracovať rôznorodé aspekty „správy“ komunikačného partnera,
- interpretovať obsah a zmysel verbálneho, neverbálneho a afektívneho správania hovoriaceho,
- pochopiť správu hovoriaceho vo vzťahu k sociálnemu kontextu,
- pochopiť mentálny stav komunikačného partnera,
- mapovať relevantnosť rozhovoru pre partnera,
- zorganizovať si myšlienky relevantné k téme rozhovoru,
- znovu si vybaviť informácie relevantné k téme rozhovoru, partnerovi a kontextu,

- používať primeranú proximitu a reč tela,
- priebežne dynamicky reagovať na sociálnu dynamiku rozhovoru.

Aby sme dieťa pripravili na interaktívnu hru s iným dieťaťom, učíme ho potrebné sociálne zručnosti najprv v situácii 1:1. Keď má dieťa naučené niektoré sociálne zručnosti, začneme s krátkou interakciou s iným dieťaťom. Interakcia ešte nemusí mať za cieľ dieťa niečo naučiť. Dôležité je, aby si na seba zvykli, aby spolu zažili spoločné príjemné zážitky z aktivít, ktoré majú spoločné. Tieto stretnutia sú ideálnou príležitosťou na odpozorovanie ich schopností a identifikáciu tých, ktoré ich budeme ďalej učiť v situáciách 1:1. Tieto situácie nemajú len funkciu identifikácie nedostatkov dieťaťa, ale aj postupné priblíženie jeho hrových, sociálnych a komunikačných schopností štandardným.

V situácii učenia by mal byť vždy len jeden aspekt hry pre dieťa nový. V rámci každej aktivity je potrebné stanoviť si aj behaviorálne ciele. Prirodzene je potrebné facilitovať veku primerané a kooperatívne správanie – dieťa má reagovať na svojho partnera v hre, ktorý nesmie robiť nič namiesto neho. Dospelý nemá byť cieľom interakcie dvoch detí, ale jej prostredníkom. V rámci interakcie dvoch detí je potrebné byť flexibilný, rýchlo sa prispôbiť a neprerušovať správanie, ktoré je pozitívne. (nedávať príliš veľa inštrukcií, ktoré bránia spontánnemu správaniu.).

5. ROČNÍK

CIELE

- Budovať schopnosť empatie,
- vytvárať kognitívnu bázu na rozvíjanie primeraného správania, odrážajúceho očakávania okolia,
- vyjadrovať sa primerane v obchode,
- byť schopný pýtať sa (dávať otázky),
- primerane sa vyjadrovať o počasí,
- chápať, čo znamená: koniec- začiatok,
- dokázať si zvoliť televízny program.

OBSAH

Identifikácia pocitov, ich možných príčin a správania, ktoré redukuje/ mení vyjadrované pocity (predvedieme rôzne emócie, s cieľom identifikovať ich dieťaťom, ako aj určiť ich možné príčiny a spôsoby ako zmeniť situáciu. je dôležité, aby emócie boli veku primerané).

Demonštrácia emócií, rozoznávanie emócií naživo (hra „Ako sa cítim?“, s následným predvedením a identifikáciou možných príčin takéhoto emocionálneho stavu/ nálady, pomenovanie vlastných emócií, pocitov a nálad.),
identifikovať či nás druhá osoba počuje,
identifikovať či nás druhá osoba vidí,
identifikovať či druhá osoba vie určitú informáciu (ak asistent videl, že sa učiteľ so žiakom o niečom rozprávajú, ešte neznamená, že to počul).

Vytvorenie schopnosti zaujať interaktívnu rolu iniciátora rozhovoru, aj reagujúceho v rozhovore.

PROCES

Ciele dosahovať rozmanitými spôsobmi, podľa individuálnych kapacít žiaka, ním preferovaných aktivít a vychádzajúc z tvorivosti učiteľa a prirodzených možností sociálneho a komunikačného prostredia školy.

ODPORÚČANÁ A POUŽITÁ LITERATÚRA

MIKULAJOVÁ, M. – HORŇÁKOVÁ, K.: *Laheyovej model vývinu reči a jeho využitie v ranej diagnostike*. Logopaedica II. Bratislava, 1998.

SUNDBERG, L. – PARTINGTON, J.: *Teaching Language to Children with Autism or Other Developmental Disabilities*.

Príloha 2

**ROZVÍJANIE GRAFOMOTORICKÝCH ZRUČNOSTÍ A PÍSANIE
PRE PRÍPRAVNÝ A 1. ROČNÍK
PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI
VÁVINOVÝMI PORUCHAMI (BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA)**

Vypracovala: PaedDr. Mária Tekelová

CHARAKTERISTIKA PREDMETU

Vyučovací predmet s názvom „Rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie“ je zaradený do vzdelávacieho programu pre žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami (ďalej len žiak s AU alebo PVP), ktorý je súčasťou Štátneho vzdelávacieho programu. Jeho poslaním je v súlade s ďalšími vyučovacími predmetmi rozvíjať zručnosti a schopnosti žiaka, pre ktorého je v dôsledku jeho diagnózy potrebné vytvoriť vzdelávacie podmienky zamerané na zmiernenie odchýlok od intaktnej populácie žiakov. Rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie je doplňujúcim vyučovacím predmetom k slovenskému jazyku a literatúre.

Vyučovací predmet „Rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie“ má pri vyučovaní žiakov s AU alebo PVP aj napriek tomu, že ich intelekt je v pásme normy, veľmi špecifický charakter z hľadiska jeho cieľov, obsahu, foriem, metód a používaných prostriedkov. Keďže monotónny nácvik písania pre týchto žiakov nemá priamy zmysel, používanie metód zaužívaných pri intaktných žiakoch alebo pri žiakoch s mentálnym postihnutím bez autizmu, ktorí pociťujú prirodzenú potrebu spolupracovať pri učení, vyplývajúcu z potreby sociálneho komunikácie, zlyháva. Preto je potrebné v prvom rade týmto žiakom sprostredkovať konkrétny, najmä komunikačný zmysel využitia nadobúdaných grafomotorických zručností a písania a naučené zručnosti čím skôr zaradiť do bežných sociálnych kontextov.

Mechanické precvičovanie písania izolovaných písmen, resp. pre žiaka nezmyselných a navzájom nesúvisiacich slov, môže viesť k jeho problémovému správaniu. Úhľadnosť písma a zvládanie niektorých pravidiel pri písaní možno uplatňovať až ako sekundárny cieľ, ktorý u väčšiny žiakov s autizmom nie je možné vôbec dosiahnuť; u iných žiakov s AU alebo PVP naopak, môže sa stať formálna stránka písma prvotnou, dokonca s prejavmi obsedancie. Je známe, že od väčšiny žiakov s AU alebo PVP nie je možné vyžadovať písanie písaným písmom, keďže nechápu zmysel používania dvoch foriem písma a odmietajú ho. Vzhľadom na to, že táto forma písma nemá pre praktický život bezpodmienečne nutný praktický význam, je postačujúce naučiť ich používať aj pri písaní písmená veľkej tlačenej abecedy. K nácviku písmen malej a veľkej písanej abecedy pristupujeme len u žiakov s vhodnými dispozíciami na túto činnosť. Nácvik písaných tvarov písma vtedy nacvičujeme súčasne s nácvikom ich čítania.

Podobne ani prípravné grafomotorické cvičenia, bežne využívané pri vyučovaní písania intaktných žiakov, nemusia mať očakávaný motivačný efekt, práve naopak. Spojenie písania s riekankami môže viesť k objaveniu sa alebo zhoršeniu nevhodného správania (môžu viesť najmä k verbálnym stereotypiám).

Pre uvedené fakty je potrebné, aby bol pedagóg z hľadiska obsahového napĺňania cieľov tohto vyučovacieho predmetu veľmi opatrný, nakoľko musí byť veľmi individualizované.

Ako účinné pomôcky na vyučovanie rozvíjania grafomotorických zručností a písania okrem písacích nástrojov (voskový pastel, krieda, suchý pastel, mäkká ceruza, neskôr pero), kartičiek s písmenami a obrázkami, je vhodné využívať makety jednoduchých geometrických a iných tvarov na obkresľovanie a výkresy s predpísanými slovami, textami a nalepenými obrázkami, ktoré sa vložia do fólie, na ktorú žiak môže zmazateľnou fixkou vpisovať v texte vynechané písmená, slová... a pomôcku možno využiť opakovane pre toho istého žiaka alebo postupne pre viacerých žiakov.

PRÍPRAVNÝ ROČNÍK

CIELE

- Vytvoriť základné predpoklady pre rozvíjanie zručnosti písania – rozvinutie jemnej motoriky a spevnenie jemných svalov rúk a prstov,
- vytvoriť, resp. zlepšiť koordináciu ruka – oko,
- zlepšiť jemnú motoriku,
- nadobudnúť prvé skúsenosti v používaní písacieho nástroja.

OBSAH

Rozvíjanie motoriky rúk nasledujúcimi činnosťami: mávanie – pohyb prstov zhora dolu, pohyb prstov spolu s dlaňami zhora dolu, tleskanie, hladkanie, naberanie sypkého materiálu prstami a jeho odsýpanie („solenie“)...

Zovretie prstov do dlane a dôkladné vystretie a rozťahnutie prstov.

Točenie zápästiami oboch rúk – k sebe a od seba.

Nácvik imitácie pohybov rúk prostredníctvom napodobňovania jednoduchých pohybov rúk znázorňujúcich rôzne manuálne činnosti (strúhanie mrkvy, krčenie papiera, trhanie papiera), resp. vykonávanie takýchto činností, „hrania“ na jednoduchých hudobných nástrojoch.

Vytváranie rôznych tvarov dlaňami do piesku.

Hra s prstovými farbami.

Hra s plastelínou.

Skladanie plošných skladačiek, vkladanie drobných predmetov do jamiek, vyznačených políčok a pod.

Strihanie, vystrihovanie.

Šitie jednoduchými stehmi.

Navliekanie ihly.

Napodobňovanie zložitejšieho postavenia prstov.

Stláčanie kolíka na bielizeň palcom a ukazovákom (resp. aj prostredníkom) - pripínanie textílií (vreckovky, stužky) alebo papiera na natiahnutú šnúru.

Nácvik uchopovania písacieho nástroja (voskový pastel, krieda) do dlane.

Čmáranie na zvislú plochu (tabuľa).

Nacvičovanie uchopovania písacieho nástroja (suchý pastel, ceruzky) prstami.

Zanechávanie stopy na vodorovne položenej podložke (papieri).

Vedenie žiaka k správnej pozícii tela pri písaní.

Voľné čmáranie dominantnou rukou.

Kruhové čmáranie.

Čmáranie vertikálnym smerom - k hornej a dolnej časti papiera bez prerušovania.

Čmáranie vertikálnym smerom - k hornej a dolnej časti papiera s prerušovaním.

Čmáranie horizontálnym smerom – od ľavého okraja k pravému okraju papiera bez prerušovania.

Čmáranie horizontálnym smerom – od ľavého okraja k pravému okraju papiera s prerušovaním.

Obťahovanie tvarov podľa makety.

Spájanie bodov čiarami – s predlohou.

PROCES

Pri motivácii žiaka je potrebné vychádzať z individuality žiaka, z charakteru jeho povahy, t. j. ak si prístup k nemu vyžaduje vecný, pragmatický prístup, nepoužívať „obrazné“ prirovnania činnosti k inej činnosti, potrebné je len ju predviesť a vyžadovať jej splnenie.

Pri každej činnosti je potrebné dbať na pocitovú pohodu žiaka – zachovať jeho pozíciu v miestnosti, v poradí postupu, systém v ukladaní pomôcok na stôl, pri ich odkladaní po použití...

Pri cvičení motoriky rúk bez použitia pomôcky treba dbať na používanie oboch rúk.

Pri manipulácii s jedným predmetom vykonávať nácvik vždy tou istou rukou, určenou pri orientačnej skúške laterality. Ak výsledky orientačnej skúšky nie sú jednoznačné a laterality žiaka nebola určená odborným vyšetrením, je potrebné počkať na výsledky z odborného vyšetrenia laterality.

Cvičenia na rozvíjanie jemnej motoriky je potrebné zaradiť do činností vykonávaných na vyučovacej hodine aj vtedy, keď už žiak pracuje s kresliacimi a písacími potrebami.

Dôležité je spevňovanie jemného svalstva rúk a prstov a jeho uvoľňovanie striedaním napätia a uvoľnenia na každej hodine – točenie zápästiami, niekoľkokrát zopakované zovretie prstov do dlane a dôkladné vystretie a roztiahnutie prstov, stláčanie štipcov na bielizeň.

Postupne predlžovať čas potrebný na sústredenie sa na cieľnú činnosť.

1. ROČNÍK

CIELE

- Pre žiakov, ktorí neabsolvovali prípravný ročník - vytvoriť základné predpoklady pre rozvíjanie zručnosti písania – rozvinutie jemnej motoriky a spevnenie jemných svalov rúk a prstov, nadobudnúť prvé skúsenosti s používaním písacieho nástroja a vedením jeho stopy,
- zvládnuť prípravné cviky na písanie,
- vedieť vytvoriť na podložke/papieri stopy písacím nástrojom podľa slovnej inštrukcie, názornej inštrukcie a promptu (pomoc vedením ruky) prvky jednotlivých písmen,
- vedieť napodobňovať smer a tvar pri písaní, písanie písmen.

OBSAH

Pre žiakov, ktorí neabsolvovali prípravný ročník – začať cvikmi na rozvíjanie jemnej motoriky a spevňovanie zápästia, záprstia a prstov.

Nacvičovanie správneho držania ceruzky a správneho umiestnenia papiera na pracovnom stole.

Repetitívne (opakované) čmáranie dominantnou rukou

- kruhové čmáranie,
- čmáranie vertikálnym smerom.

Učiť žiaka postupne nakresliť na požiadanie nasledujúce tvary:

- zvislá čiara - v smere zhora nadol – neprerušovaná,
- zvislá čiara - v smere zhora nadol – prerušovaná,
- vodorovná čiara - v smere zľava doprava – neprerušovaná,
- vodorovná čiara - v smere zľava doprava – prerušovaná,
- kružnica – proti smeru hodinových ručičiek,
- kružnica – v smere hodinových ručičiek,
- spojenie dvojice bodov čiarou,
- spojenie niekoľkých bodov čiarou,
- imitovať kreslenie prekrížených čiar (predkreslených, neskôr iba podľa predlohy) v tvare veľkého znamienka „plus“, neskôr v tvare písmena „X“.

Vyfarbovanie jednoduchých geometrických tvarov (s toleranciou presahovania okrajov), jednoduchých obrázkov členených na časti – minimálne dvomi farbami.

Sledovanie predkreslených priamych čiar písacím nástrojom s vytváraním vlastnej, farebne odlišnej stopy.

Niekoľkonásobné obkresľovanie veľkých tvarov a čiar v tvare oblúka, vlnovky (výška 10 cm a viac).

Niekoľkonásobné obkresľovanie obrysov jednoduchých plošných geometrických tvarov – štvorec, obdĺžnik, rôzne tvary trojuholníkov, kruh, elipsa.

Zakresľovanie šikmých čiar smerujúcich zhora nadol do riadkov podľa predlohy predpísanej na začiatku každého riadka (štyri riadky vytvorené preložením papiera po šírke formátu A4).

Zakresľovanie šikmých čiar smerujúcich zdola nahor do riadkov podľa predlohy predpísanej na začiatku každého riadka (štyri riadky vytvorené preložením papiera po šírke formátu A4).

Postupný nácvik horného oblúka, dolného oblúka, vlnovky, elipsy, slučky – systematicky zoradených do riadkov vo veľkosti

Obkresľovanie veľkých tlačených tvarov písmen v poradí, v ktorom sa začnú preberať v predmete čítanie.

Písanie písmena preberaného na slovenskom jazyku – vychádzanie z predpísaného bodu, v prípade nutnosti spájaním pripravených oporných bodov.

Napísanie príslušného písmena napodobnením (podľa predlohy).

Nácvik napísania príslušného písmena na požiadanie bez predlohy a opory, možno využiť ako dopisovanie vynechaného písmena do slova preberaného na slovenskom jazyku.

PROCES

Vychádzať z informácií k procesu vyučovania rozvíjania grafomotorických zručností a písania uvedených k prípravnému ročníku.

Nadálej je dôležité spevňovanie jemného svalstva rúk a prstov a jeho uvoľňovanie striedaním napätia a uvoľnenia na každej hodine – točenie zápästiami, niekoľkokrát zopakované zovretie prstov do dlane a dôkladné vystretie a rozťahnutie prstov, stláčanie štipcov na bielizeň.

Postupne predlžovať čas potrebný na sústredenie sa na cieľnú činnosť.

Dbieť na správne držanie tela.

Pri nácviku písania dbať na odstraňovanie tlaku písacej potreby na podložku – nacvičovať vedenie stopy na papieri bez tlaku s použitím vhodných písacích a kresliacich potrieb ľahko zanechávajúcich stopu; u žiakov, ktorí nemajú dostatočne vyvinutú jemnú motoriku, používať ceruzky, perá, pastelky s hrubším priemerom alebo s použitím korekčných násadiiek na ich správne držanie.

**ROZVÍJANIE KOMUNIKAČNÝCH SCHOPNOSTÍ
A
SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ
PRE PRÍPRAVNÝ, 1. A 5. ROČNÍK
PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI
VÝVINOVÝMI PORUCHAMI (BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA)
S VYUČOVACÍM JAZYKOM MAĎARSKÝM**

Vypracovala: PaedDr. Andrea Šedibová

Konzultovala: Mgr. Gyöngyi Ledneczka

CHARAKTERISTIKA PREDMETU

Z oblastí, ktoré sú pri autizme a ďalších pervazívnych vývinových poruchách poškodené, je najmarkantnejšie poškodenie v oblasti komunikačných schopností a sociálnych zručností. Nakoľko skutočná komunikácia predstavuje vždy sociálnu interakciu, nemožno od poškodenia sociálnych zručností komunikáciu oddeliť.

Rozvíjanie schopností komunikovať je preto jedným zo základných cieľov výchovno-vzdelávacieho procesu žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami bez mentálneho postihnutia (ďalej len dieťa/žiak s AU alebo PVP) v závislosti od miery ich „autistického“ poškodenia, resp. aktuálne používanej formy komunikácie je cieľom predmetu rozvíjanie komunikačných schopností a sociálnych zručností vytvorenie, resp. rozvíjanie komunikačných schopností s atribútmi prostriedku vyjadrovania *potrieb*, nadväzovania *kontaktov*, ako aj *výmeny* informácií a vo vyšších ročníkoch, resp. v prípade menšej miery autizmu, aj vyjadrovanie vlastných emocionálnych stavov a ich „čítanie“ zo správania iných ľudí (a najmä následná schopnosť prispôsobenia vlastného správania vnímaným informáciám verbálneho aj neverbálneho charakteru).

Na každom stupni vyučovania predmetu, nezávisle od spôsobu komunikácie dieťaťa, je potrebné rozvíjanie jestvujúcich schopností komunikácie v zmysle sociálnej komunikácie, ich posúvanie na vyššiu vývinovú úroveň a generalizácia naučených schopností na nové situácie, nový kontext. prvoradým cieľom je sociálne správanie zodpovedajúce veku dieťaťa, úrovni jeho schopností, resp. rozvíjanie a učenie základných predpokladov týchto zručností. všetky naučené schopnosti je potrebné za úzkej spolupráce s rodinou generalizovať na prirodzené, domáce prostredie, inak vzdelávanie stráca zmysel.

Neoddeliteľnou súčasťou sociálneho správania sú schopnosti, ktoré napomáhajú sociálnej integrácii, tzv. integračné zručnosti (nadväzovanie a udržanie vzťahov, trávenie voľného času atď.), vrátane „zamestnaní“, ktoré pre bežné deti nie sú atraktívne: pomoc pedagógom cez prestávku, zodpovednosť za čistotu v jasne určenom priestore, zodpovednosť za poriadok na jasnom mieste a pod.

Aby sa dieťa s AU alebo PVP stalo členom skupiny, resp. malo vzťah s iným dieťaťom alebo s členom rodiny, musí mať schopnosti nevyhnutné k nadväzovaniu interakcií. Členovia skupiny iniciujú kontakty, reagujú jeden na druhého a podieľajú sa na ovplyvňovaní štruktúry interakcie. Inými slovami deti sa samy rozhodujú, kedy a ako prebieha interakcia, nereagujú len na inštrukcie vonkajšieho vodcu. Deti sú aktívne, pretože aktivita sama je pre ne odmenou (aspoň čiastočne).

U malých detí, ktoré nemajú AU alebo PVP, sa sociálne kontakty prejavujú rôznymi formami sociálnych hier. Avšak základy sociálnej hry sú väčšinou naučené v izolácii od iných detí. (Dieťa sa naučí hádzať loptu, stavať vežu, bicyklovať atď. samo, resp. bez asistencie iných detí.) To znamená, že dieťa naučené zručnosti nezačne automaticky využívať aj v aktivitách s inými deťmi. V ranom sociálnom vývine dieťa potrebuje zažiť rôznorodé sociálne interakcie, až potom ich začne samo vyhľadávať. Sociálny vývin dieťaťa s AU alebo PVP je od tejto prirodzenej cesty výrazne odlišný.

Problémy, vyplývajúce z autizmu a ďalších pervazívnych vývinových porúch, neumožňujú deťom, aby sociálne zručnosti nadobúdali spontánne, intuitívne, vyplývajúce zo sociálneho pochopenia. z hľadiska používaných metód majú preto dominantnú úlohu kognitívne postupy a postupy terapie správania. z rovnakého dôvodu deti naučené schopnosti neaplikujú spontánne v domácom prostredí. je nevyhnutné nepretržite rodinu informovať o dosiahnutých

pokrokoch detí a metódach ako ich preniesť domov - v oblasti komunikácie, sociálneho správania i integračných zručností.

Všeobecným cieľom predmetu, ktorý sa prelína každým ročníkom je rozširovanie funkčnej komunikácie v kategóriách:

- žiadanie osobných potrieb,
- reakcie na správanie iných ľudí,
- komentovanie,
- žiadanie informácií,
- vyjadrovanie pocitov,
- vyjadrovanie prosociálnych postojov.

Vhodným východiskom je tzv. Laheyovej model vývinu reči, ktorý sa orientuje na jazykové schopnosti detí, komunikačné správanie, ako aj nerečové komunikačné správanie. Vychádza zo zákonitostí normálneho vývinu, pričom rešpektuje kognitívne a sociálne aspekty vývinu konkrétneho dieťaťa. Pri voľbe cieľov na najbližšie obdobie, vychádzame z dosiahnutej úrovne troch základných dimenzií jazyka: obsahu, formy a pragmatiky.

Obsah – o čom sa hovorí, alebo čo v reči rozumieme. Predstavuje sémantiku reprezentovanú vo vyjadrovaní. Vyvíja sa spontánne počas celého života. Existujú tri hlavné kategórie obsahu: *predmety, vzťahy medzi predmetmi a vzťahy medzi dejmi.*

Forma – cesta ako prebieha prenos informácií. Môže prebiehať prostredníctvom zvukov, pohybmi alebo postavením rúk, používaním komunikačných symbolov a rôznych komunikačných prostriedkov, ktoré plnia rolu náhradnej a/alebo podpornej komunikácie.

Pragmatika – prečo dochádza ku komunikácii a ako prebieha komunikácia.

Rozlišujeme tri základné aspekty pragmatiky:

Ciele – prečo dochádza ku komunikácii, t. j.: interakcia, regulácia a kontrola medzi partnermi komunikácie, dosiahnutie osobných cieľov, vzbudenie pozornosti.

Výber foriem na dosiahnutie cieľa – ako sa vyberajú formy vyjadrovania, aby slúžili potrebnej funkcii v danom kontexte. Časť správy je vždy nejazyková: predmety, deje, vzťahy atď.

Interakcia medzi ľuďmi – ako upútať pozornosť, ako reagovať na prehovor inej osoby, ako ukončiť rozhovor, vedieť sa správať v roli počúvajúceho aj hovoriaceho, resp. toho, kto sa nejakou formou vyjadruje.

Sekundárnym cieľom predmetu je zmierňovanie prejavov problémového správania.

Ciele možno dosiahnuť používaním správnych *foriem* komunikácie (verbálnej a/alebo alternatívnej a/alebo augmentatívnej).

Pri výbere správnych spôsobov komunikácie treba zohľadniť: aký je stupeň motivácie dieťaťa komunikovať, aký je repertoár neverbálneho komunikačného správania dieťaťa, aká je kognitívna úroveň dieťaťa, aké má dieťa problémové správanie - ktoré je potrebné brať do úvahy pri výbere komunikačného systému.

Ciele možno dosiahnuť používaním vhodných *foriem a stupňov* pomoci: prompt (fyzický, vizuálny, iný - nešpecifický), tvarovanie (jestvujúceho správania do inej, želanej formy), reťazenie (vybudovanie nového správania kombináciou jednoduchých prvkov správania).

Vzhľadom na fakt, že narušenie sociálnych a komunikačných schopností (zručností) je pre autizmus a ďalšie pervazívne vývinové poruchy symptomatické, ako aj fakt, že autistický

vývin je charakterizovaný svojou nerovnomernosťou, je takmer nepravdepodobné, aby žiak mohol postupovať rovnomerne, resp. že každý nový školský rok sa automaticky prechádza v obsahu vzdelávania do cieľov ďalšieho ročníka. (Inými slovami ciele treba voliť na základe dosiahnutej vývinovej úrovne, t.j. vybrať si najbližší dosiahnuteľný ročník. Môže to znamenať, že žiak je viacero školských rokov vzdelávaný podľa obsahu vzdelávania rovnakého ročníka, príp. nepostupuje vzhľadom na ročník. Súvisí to s možnosťami žiaka dosiahnuť v tejto oblasti viac, s kapacitami konkrétneho žiaka, podmienené mierou autizmu alebo ďalších pervazívnych vývinových porúch, mentálnou úrovňou, príp. pridruženými postihnutiami a pod.).

Cieľom nie je za jeden školský rok zvládnuť ciele jedného ročníka, ale zvoliť ciele takého ročníka v tomto predmete, ktoré žiak môže dosiahnuť (na ktoré má vývinové predpoklady) v jeho vlastnom, individuálnom tempe, sprostredkované špecifickými formami, metódami a prostriedkami, ktoré sú jedinečné pre každého žiaka s AU alebo PVP.

Ciele jednotlivých ročníkov je potrebné vždy adaptovať vzhľadom na zvolené formy komunikácie (pozri proces vyššie). Dieťa, ktoré je verbálne, nie automaticky využíva svoju verbalitu na sociálnu komunikáciu, či vyjadrovanie potrieb. Rovnako nie je pre autistický vývin prirodzené, že verbalizujúce dieťa má osvojené a pragmaticky využíva preverbálne formy komunikácie. Pre optimálnu voľbu správnych cieľov prejdeme cieľmi od najnižšieho ročníka, čím vlastne diagnostikujeme stupeň dosiahnutej vývinovej úrovne. Hneď ako sú niektoré ciele dieťaťom len naznačované, ale nie zvládnuté v rôznych kontextoch a spontánne využívané (pragmatika), to sú tie správne ciele a správna úroveň, z ktorej sa v danom školskom roku vychádza (aj keď sa začne učiť polovica cieľov jedného ročníka a v rámci školského roka sa prechádza do ďalšieho ročníka). Ciele sa prispôbujú aktuálnej forme komunikácie dieťaťa. (verbálnej, neverbálnej).

Poznámka k alternatívnej a/alebo augmentatívnej komunikácii (AAK)

Väčšina detí, ktoré sú neúspešné v dosiahnutí optimálnej verbálnej komunikácie, resp. ich schopnosti sú obmedzené, môžu rozširovať svoje komunikačné schopnosti používaním AAK. Neexistuje najefektívnejšia forma pre deti s AU alebo PVP. Výber vhodnej AAK je zložitý. Najdôležitejšia je správna voľba AAK vzhľadom na konkrétne dieťa. Úspešná komunikácia vyžaduje, aby dieťa bolo schopné používať určité komunikačné prostriedky. Vždy je potrebné zvážiť silné a slabé stránky dieťaťa a vyberať s ohľadom na výhody a nevýhody AAK.

Najpoužívanejšia forma komunikácie je reč, predovšetkým pre jej zrozumiteľnosť, ako aj schopnosť posilňovať verbálny prejav detí bez špecifického tréningu. Reč je vždy poruke, možno ju rýchlo a úspešne využiť. Napriek uvedenému je pre dieťa s AU alebo PVP reč mimoriadne náročná forma komunikácie (z rôznych dôvodov). Čím neskôr začne dieťa s AU alebo PVP „hovoriť“, tým je pravdepodobnejšie, že sa verbálna komunikácia bude rozvíjať obmedzene, čo je potrebné brať do úvahy pri vzdelávaní žiaka s AU alebo PVP.

PRÍPRAVNÝ ROČNÍK

CIELE

- Zintenzívňovať túžbu dieťaťa komunikovať,
- vytvárať podmienky k tomu, aby sa komunikácia stala pre dieťa zábavnou,
- rozvíjať expresívne vyjadrovanie potrieb (verbálne).
- využívať neverbálne modalitty vrátane očného kontaktu ku komunikácii,
- zapájať sa do skupinovej činnosti (5- 6 detí), napr. počúvanie príbehu,
- počúvať (naslúchať) v nerecipročných situáciách, napr. rozhlas, príbehy, (nie video),
- dokončiť vlastnú úlohu v skupine, bez intervencie učiteľa,
- potichu počúvať ostatných,
- počúvať deti a dospelých, pýtať sa a reagovať na otázky a komentovať to, čo sa povedalo (zväčšovanie rozsahu a tenacity pozornosti),
- dokázať sa sústrediť na jeden zvuk, napr. hlas spomedzi iných,
- počúvať a nasledovať inštrukcie a usmernenia,
- identifikovať svoje oblečenie, tašku a ostatné veci
- identifikovať ostatné veci, ktoré dieťaťu patria,
- schopnosť nájsť svoje miesto/ lavicu v triede.

OBSAH

Zmapovaním základných potrieb žiaka špecifikovať najfrekvencovanejšie potreby a prístup k nim obmedziť, resp. využiť ako základ vyjadrovania potrieb jednoduchou verbálnou formou (ktorá je v súlade s používanou úrovňou verbálneho vyjadrovania dieťaťa).

Provokácia komunikácie žiaka používaním jeho hračiek, predmetov záujmu, zmapovaním obľúbených aktivít/ predmetov (motivačná báza) žiaka vytvoriť podmienky k tomu, aby bol žiak nútený verbálne vyjadriť žiadosť o ne.

Provokácia komunikácie žiaka používaním sociálnych rituálov, ktoré žiak obľubuje, dôsledné vyžadovanie používania neverbálnych modalít (oného kontaktu) so súčasnou verbalizáciou v rámci každej komunikačnej situácie.

PROCES

Ciele je potrebné dosahovať rozmanitými spôsobmi, podľa individuálnych kapacít žiaka, ním preferovaných aktivít a vychádzajúc z tvorivosti učiteľa a prirodzených možností sociálneho a komunikačného prostredia školy.

1. ROČNÍK

CIELE

- Poznať bežné sociálne verbálne rutiny,
- iniciovať, udržať a ukončiť rozhovor verbálne,
- podporovať asertívnosť,
- dať zmysel odpovedaniu na jednoduché otázky.
- používať osvojené hrové zručnosti na interaktívne hry s dospelým,
- používať osvojené hrové zručnosti na samostatnú hru,
- podporovať spontánne vyjadrovanie žiadostí nezávisle na situačnom kontexte,
- podporovať schopnosti vybrať si z ponúkaných aktivít,
- vnímať prítomnosť vyjadrovania gestami,
- vyvodíť zmysel z intonácie, výšky, hlasitosti, rytmu, prízvuku.

OBSAH

Nácvik konvenčných verbálnych rutín, využívaných v sociálnych interakciách (pozdrav, zdvorilostné frázy zamerané na iného človeka).

Učenie verbálnych schopností na iniciáciu interakcie – rozhovoru alebo hry s učiteľom (dospelými).

Rozprávanie na jednoduché konverzačné témy s dospelým (nácvik v štruktúrovaných podmienkach, s nevyhnutnou mierou vizualizácie na dosiahnutie plynulosti rozhovoru).

Učenie verbálnych schopností na adekvátne verbálne a sociálne neverbálne ukončenie rozhovoru s dospelým.

PROCES

Ciele dosahujeme rozmanitými spôsobmi, podľa individuálnych kapacít dieťaťa, ním preferovaných aktivít a vychádzajúc z tvorivosti učiteľa a prirodzených možností sociálneho a komunikačného prostredia školy.

Cieľom je naučiť sa používať konverzačné frázy v každodenných situáciách. Spočiatku sa dieťa učí dávať mechanické odpovede na opakujúce sa situácie. Prompty sú postupne zmierňované, pretože sa očakáva, že žiak bude komunikovať v prirodzených situáciách.

Podstatné je uvedomiť si, že aj keď dieťa naučíme mnoho reakcií, ešte to neznamená, že bude schopné sociálne komunikovať. Je potrebné učiť dieťa byť vnímavejšie k sociálnym kľúčom správania sa a komunikácie.

Rozhovor predpokladá schopnosti

- všímať si rôznorodé aspekty „správy“ komunikačného partnera,
- spracovať rôznorodé aspekty „správy“ komunikačného partnera,
- interpretovať obsah a zmysel verbálneho, neverbálneho a afektívneho správania hovoriaceho,
- pochopiť správu hovoriaceho vo vzťahu k sociálnemu kontextu,
- pochopiť mentálny stav komunikačného partnera,
- mapovať relevantnosť rozhovoru pre partnera,
- zorganizovať si myšlienky relevantné k téme rozhovoru,
- znovu si vybaviť informácie relevantné k téme rozhovoru, partnerovi a kontextu,

- používať primeranú proximitu a reč tela,
- priebežne dynamicky reagovať na sociálnu dynamiku rozhovoru.

Aby sme dieťa pripravili na interaktívnu hru s iným dieťaťom, učíme ho potrebné sociálne zručnosti najprv v situácii 1:1. Keď má dieťa naučené niektoré sociálne zručnosti, začneme s krátkou interakciou s iným dieťaťom. Interakcia ešte nemusí mať za cieľ deti niečo naučiť. Dôležité je, aby si na seba zvykli, aby spolu zažili spoločné príjemné zážitky z aktivít, ktoré majú spoločné. Tieto stretnutia sú ideálnou príležitosťou na odpozorovanie ich schopností a identifikáciu tých, ktoré ich budeme ďalej učiť v situáciách 1:1. Tieto situácie nemajú len funkciu identifikácie nedostatkov dieťaťa, ale aj postupné priblíženie jeho hrových, sociálnych a komunikačných schopností štandardným.

V situácii učenia by mal byť vždy len jeden aspekt hry pre dieťa nový. V rámci každej aktivity je potrebné stanoviť si aj behaviorálne ciele. Prirodzene je potrebné facilitovať veku primerané a kooperatívne správanie – dieťa má reagovať na svojho partnera v hre, ktorý nesmie robiť nič namiesto neho. Dospelý nemá byť cieľom interakcie dvoch detí, ale jej prostredníkom. V rámci interakcie dvoch detí je potrebné byť flexibilný, rýchlo sa prispôbiť a neprerušovať správanie, ktoré je pozitívne. (nedávať príliš veľa inštrukcií, ktoré bránia spontánnemu správaniu.).

5. ROČNÍK

CIELE

- Budovať schopnosť empatie,
- vytvárať kognitívnu bázu na rozvíjanie primeraného správania, odrážajúceho očakávania okolia,
- vyjadrovať sa primerane v obchode,
- byť schopný pýtať sa (dávať otázky),
- primerane sa vyjadrovať o počasí,
- chápať, čo znamená: koniec- začiatok,
- dokázať si zvoliť televízny program.

OBSAH

Identifikácia pocitov, ich možných príčin a správania, ktoré redukuje/ mení vyjadrované pocity (predvedieme rôzne emócie, s cieľom identifikovať ich dieťaťom, ako aj určiť ich možné príčiny a spôsoby ako zmeniť situáciu. je dôležité, aby emócie boli veku primerané).

Demonštrácia emócií, rozoznávanie emócií naživo (hra „Ako sa cítim?“, s následným predvedením a identifikáciou možných príčin takéhoto emocionálneho stavu/ nálady, pomenovanie vlastných emócií, pocitov a nálad.),
identifikovať či nás druhá osoba počuje,
identifikovať či nás druhá osoba vidí,
identifikovať či druhá osoba vie určitú informáciu (ak asistent videl, že sa učiteľ so žiakom o niečom rozprávajú, ešte neznamená, že to počul).

Vytvorenie schopnosti zaujať interaktívnu rolu iniciátora rozhovoru, aj reagujúceho v rozhovore.

PROCES

Ciele dosahovať rozmanitými spôsobmi, podľa individuálnych kapacít žiaka, ním preferovaných aktivít a vychádzajúc z tvorivosti učiteľa a prirodzených možností sociálneho a komunikačného prostredia školy.

ODPORÚČANÁ A POUŽITÁ LITERATÚRA

MIKULAJOVÁ, M. – HORŇÁKOVÁ, K.: *Laheyovej model vývinu reči a jeho využitie v ranej diagnostike*. Logopaedica II. Bratislava: Liečreh Gúth, 1998.

SUNDBERG, L. – PARTINGTON, J.: *Teaching Language to Children with Autism or Other Developmental Disabilities*.

**ROZVÍJANIE GRAFOMOTORICKÝCH ZRUČNOSTÍ A PÍSANIE
PRE PRÍPRAVNÝ A 1. ROČNÍK
PRE ŽIAKOV S AUTIZMOM ALEBO ĎALŠÍMI PERVAZÍVNÝMI
VÁVINOVÝMI PORUCHAMI (BEZ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA)
S VYUČOVACÍM JAZYKOM MAĎARSKÝM**

Vypracovala: PaedDr. Mária Tekelová

Konzultovala: Mgr. Gyöngyi Ledneczka

CHARAKTERISTIKA PREDMETU

Vyučovací predmet „Rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie“ má pri vyučovaní žiakov s autizmom alebo ďalšími pervazívnymi vývinovými poruchami bez mentálneho postihnutia (ďalej len žiak s AU alebo PVP) aj napriek tomu, že ich intelekt je v pásme normy, veľmi špecifický charakter z hľadiska jeho cieľov, obsahu, foriem, metód a používaných prostriedkov. Jeho poslaním je v súlade s ďalšími vyučovacími predmetmi rozvíjať zručnosti a schopnosti žiaka, pre ktorého je v dôsledku jeho diagnózy potrebné vytvoriť vzdelávacie podmienky zamerané na zmiernenie odchýlok od intaktnej populácie žiakov. Rozvíjanie grafomotorických zručností a písanie je doplňujúcim vyučovacím predmetom k maďarskému jazyku a literatúre.

Keďže monotónny nácvik písania pre týchto žiakov nemá priamy zmysel, používanie metód zaužívaných pri intaktných žiakoch alebo pri žiakoch s mentálnym postihnutím bez autizmu, ktorí pociťujú prirodzenú potrebu spolupracovať pri učení, vyplývajúcu z potreby sociálneho komunikácie, zlyháva. Preto je potrebné v prvom rade týmto žiakom sprostredkovať konkrétny, najmä komunikačný zmysel využitia nadobúdaných grafomotorických zručností a písania a naučené zručnosti čím skôr zaradiť do bežných sociálnych kontextov.

Mechanické precvičovanie písania izolovaných písmen, resp. pre žiaka nezmyselných a navzájom nesúvisiacich slov, môže viesť k jeho problémovému správaniu. Úhladnosť písma a zvládanie niektorých pravidiel pri písaní možno uplatňovať až ako sekundárny cieľ, ktorý u väčšiny žiakov s autizmom nie je možné vôbec dosiahnuť; u iných žiakov s AU alebo PVP naopak, môže sa stať formálna stránka písma prvotnou, dokonca s prejavmi obsedancie. Je známe, že od väčšiny žiakov s AU alebo PVP nie je možné vyžadovať písanie písaným písmom, keďže nechápu zmysel používania dvoch foriem písma a odmietajú ho. Vzhľadom na to, že táto forma písma nemá pre praktický život bezpodmienečne nutný praktický význam, je postačujúce naučiť ich používať aj pri písaní písmená veľkej tlačenej abecedy.

K nácviku písmen malej a veľkej písanej abecedy pristupujeme len u žiakov s vhodnými dispozíciami na túto činnosť. Nácvik písaných tvarov písma vtedy nacvičujeme súčasne s nácvikom ich čítania.

Podobne ani prípravné grafomotorické cvičenia, bežne využívané pri vyučovaní písania intaktných žiakov, nemusia mať očakávaný motivačný efekt, práve naopak. Spojenie písania s riekankami môže viesť k objaveniu sa alebo zhoršeniu nevhodného správania (môžu viesť najmä k verbálnym stereotypiám).

Pre uvedené fakty je potrebné, aby bol pedagóg z hľadiska obsahového napĺňania cieľov tohto vyučovacieho predmetu veľmi opatrný, nakoľko musí byť veľmi individualizované.

Ako účinné pomôcky na vyučovanie rozvíjania grafomotorických zručností a písania okrem písacích nástrojov (voskový pastel, kriedy, suchý pastel, ceruzky, neskôr pero), kartičiek s písmenami a obrázkami, je vhodné využívať makety jednoduchých geometrických a iných tvarov na obkresľovanie a výkresy s predpísanými slovami, textami a nalepenými obrázkami, ktoré sa vložia do fólie, na ktorú žiak môže zmazateľnou fixkou vpisovať v texte vynechané písmená, slová... a pomôcku možno využiť opakovane pre toho istého žiaka alebo postupne pre viacerých žiakov.

PRÍPRAVNÝ ROČNÍK

CIELE

- Vytvoriť základné predpoklady pre rozvíjanie zručnosti písania – rozvinutie jemnej motoriky a spevnenie jemných svalov rúk a prstov,
- vytvoriť, resp. zlepšiť koordináciu ruka – oko,
- zlepšiť jemnú motoriku,
- nadobudnúť prvé skúsenosti v používaní písacieho nástroja.

OBSAH

Rozvíjanie motoriky rúk nasledujúcimi činnosťami: mávanie – pohyb prstov zhora dolu, pohyb prstov spolu s dlaňami zhora dolu, tleskanie, hladkanie, naberanie sypkého materiálu prstami a jeho odsýpanie („solenie“)...

Zovretie prstov do dlane a dôkladné vystretie a rozťahnutie prstov.

Točenie zápästiami oboch rúk – k sebe a od seba.

Nácvik imitácie pohybov rúk prostredníctvom napodobňovania jednoduchých pohybov rúk znázorňujúcich rôzne manuálne činnosti (strúhanie mrkvy, krčenie papiera, trhanie papiera), resp. vykonávanie takýchto činností, „hrania“ na jednoduchých hudobných nástrojoch.

Vytváranie rôznych tvarov dlaňami do piesku.

Hra s prstovými farbami.

Hra s plastelínou.

Skladanie plošných skladačiek, vkladanie drobných predmetov do jamiek, vyznačených políčok a pod.

Strihanie, vystrihovanie.

Šitie jednoduchými stehmi.

Navliekanie ihly.

Napodobňovanie zložitejšieho postavenia prstov.

Stláčanie kolíka na bielizeň palcom a ukazovákom (resp. aj prostredníkom) - pripínanie textílií (vreckovky, stužky) alebo papiera na natiahnutú šnúru.

Nácvik uchopovania písacieho nástroja (voskový pastel, krieda) do dlane.

Čmáranie na zvislú plochu (tabuľa).

Nacvičovanie uchopovania písacieho nástroja (suché pastelky, mäkké ceruzky) prstami.

Zanechávanie stopy na vodorovne položenej podložke (papieri).

Vedenie žiaka k správnej pozícii tela pri písaní.

Voľné čmáranie dominantnou rukou.

Kruhové čmáranie.

Čmáranie vertikálnym smerom - k hornej a dolnej časti papiera bez prerušovania.

Čmáranie vertikálnym smerom - k hornej a dolnej časti papiera s prerušovaním.

Čmáranie horizontálnym smerom – od ľavého okraja k pravému okraju papiera bez prerušovania.

Čmáranie horizontálnym smerom – od ľavého okraja k pravému okraju papiera s prerušovaním.

Obťahovanie tvarov podľa makety.

Spájanie bodov čiarami – s predlohou.

PROCES

Pri motivácii žiaka je potrebné vychádzať z individuality žiaka, z charakteru jeho povahy, t. j. ak si prístup k nemu vyžaduje vecný, pragmatický prístup, nepoužívať „obrazné“ prirovnania činnosti k inej činnosti, potrebné je len ju predviesť a vyžadovať jej splnenie.

Pri každej činnosti je potrebné dbať na pocitovú pohodu žiaka – zachovať jeho pozíciu v miestnosti, v poradí postupu, systém v ukladaní pomôcok na stôl, pri ich odkladaní po použití...

Pri cvičení motoriky rúk bez použitia pomôcky treba dbať na používanie oboch rúk.

Pri manipulácii s jedným predmetom vykonávať nácvik vždy tou istou rukou, určenou pri orientačnej skúške laterality. Ak výsledky orientačnej skúšky nie sú jednoznačné a laterality žiaka nebola určená odborným vyšetrením, je potrebné počkať na výsledky z odborného vyšetrenia laterality.

Cvičenia na rozvíjanie jemnej motoriky je potrebné zaradiť do činností vykonávaných na vyučovacej hodine aj vtedy, keď už žiak pracuje s kresliacimi a písacími potrebami.

Dôležité je spevňovanie jemného svalstva rúk a prstov a jeho uvoľňovanie striedaním napätia a uvoľnenia na každej hodine – točenie zápästiami, niekoľkokrát zopakované zovretie prstov do dlane a dôkladné vystretie a roztiahnutie prstov, stláčanie štipcov na bielizeň.

Postupne predlžovať čas potrebný na sústredenie sa na cieľnú činnosť.

1. ROČNÍK

CIELE

- Pre žiakov, ktorí neabsolvovali prípravný ročník vytvoriť základné predpoklady pre rozvíjanie zručnosti písania – rozvinutie jemnej motoriky a spevnenie jemných svalov rúk a prstov, nadobudnúť prvé skúsenosti s používaním písacieho nástroja a vedením jeho stopy,
- zvládnuť prípravné cviky na písanie,
- vedieť vytvoriť na podložke/papieri stopy písacím nástrojom podľa slovnej inštrukcie, názornej inštrukcie a promptu (pomoc vedením ruky) prvky jednotlivých písmen,
- vedieť napodobňovať smer a tvar pri písaní, písanie písmen.

OBSAH

Pre žiakov, ktorí neabsolvovali prípravný ročník – začať cvikmi na rozvíjanie jemnej motoriky a spevňovanie zápästia, záprstia a prstov.

Nacvičovanie správneho držania ceruzky a správneho umiestnenia papiera na pracovnom stole.

Repetetívne (opakované) čmáranie dominantnou rukou

- kruhové čmáranie,
- čmáranie vertikálnym smerom.

Učiť žiaka postupne nakresliť na požiadanie nasledujúce tvary:

- zvislá čiara - v smere zhora nadol – neprerušovaná,
- zvislá čiara - v smere zhora nadol – prerušovaná,
- vodorovná čiara - v smere zľava doprava – neprerušovaná,
- vodorovná čiara - v smere zľava doprava – prerušovaná,
- kružnica – proti smeru hodinových ručičiek,
- kružnica – v smere hodinových ručičiek,
- spojenie dvojice bodov čiarou,
- spojenie niekoľkých bodov čiarou,
- imitovať kreslenie prekrížených čiar (predkreslených, neskôr iba podľa predlohy) v tvare veľkého znamienka „plus“, neskôr v tvare písmena „X“.

Vyfarbovanie jednoduchých geometrických tvarov (s toleranciou presahovania okrajov), jednoduchých obrázkov členených na časti – minimálne dvomi farbami.

Sledovanie predkreslených priamych čiar písacím nástrojom s vytváraním vlastnej, farebne odlišnej stopy.

Niekoľkonásobné obkresľovanie veľkých tvarov a čiar v tvare oblúka, vlnovky (výška 10 cm a viac).

Niekoľkonásobné obkresľovanie obrysov jednoduchých plošných geometrických tvarov – štvorec, obdĺžnik, rôzne tvary trojuholníkov, kruh, elipsa.

Zakresľovanie šikmých čiar smerujúcich zhora nadol do riadkov podľa predlohy predpísanej na začiatku každého riadka (štyri riadky vytvorené preložením papiera po šírke formátu A4).

Zakresľovanie šikmých čiar smerujúcich zdola nahor do riadkov podľa predlohy predpísanej na začiatku každého riadka (štyri riadky vytvorené preložením papiera po šírke formátu A4).

Postupný nácvik horného oblúka, dolného oblúka, vlnovky, elipsy, slučky – systematicky zoradených do riadkov vo veľkosti

Obkresľovanie veľkých tlačených tvarov písmen v poradí, v ktorom sa začnú preberať v predmete čítanie.

Písanie písmena preberaného na maďarskom jazyku – vychádzanie z predpísaného bodu, v prípade nutnosti spájaním pripravených oporných bodov.

Napísanie príslušného písmena napodobnením (podľa predlohy).

Nácvik napísania príslušného písmena na požiadanie bez predlohy a opory, možno využiť ako dopisovanie vynechaného písmena do slova preberaného na maďarskom jazyku.

PROCES

Vychádzať z informácií k procesu vyučovania rozvíjania grafomotorických zručností a písania uvedených k prípravnému ročníku.

Nadalej je dôležité spevňovanie jemného svalstva rúk a prstov a jeho uvoľňovanie striedaním napätia a uvoľnenia na každej hodine – točenie zápästiami, niekoľkokrát zopakované zovretie prstov do dlane a dôkladné vystretie a rozťahnutie prstov, stláčanie kolíkov na bielizeň.

Postupne predlžovať čas potrebný na sústredenie sa na ciele činnosť.

Dbáť na správne držanie tela.

Pri nácviku písania dbať na odstraňovanie tlaku písacej potreby na podložku – nacvičovať vedenie stopy na papieri bez tlaku s použitím vhodných písacích a kresliacich potrieb ľahko zanechávajúcich stopu; u žiakov, ktorí nemajú dostatočne vyvinutú jemnú motoriku, používať ceruzky, perá, pastelky s hrubším priemerom alebo s použitím korekčných násadiiek na ich správne držanie.

Vzdelávací program pre žiakov s autizmom alebo d'alšími pervazívnymi vývinovými poruchami (bez mentálneho postihnutia)
ISCED 1 – primárne vzdelávanie
ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie

Autori:

PaedDr. Katarína Vladová, PhD.

PaedDr. Mária Tekelová

PaedDr. Andrea Šedibová